

ORIGEN CATALÀ DE LA BANDERA ESPANYOLA

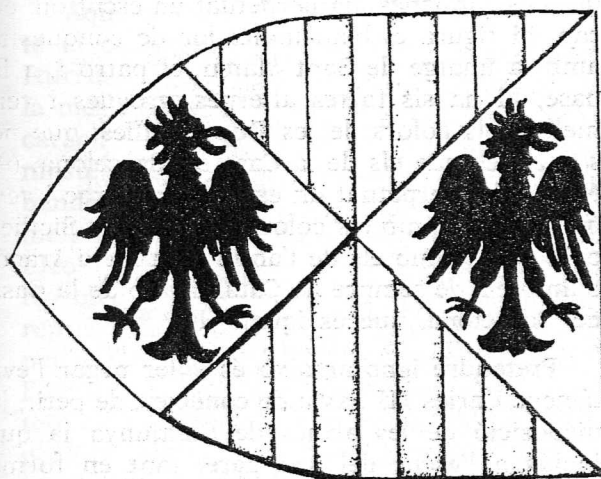
La primera bandera valida per a tot Espanya:
vermella, blanca i groga (Caries III)

Vaig seguir atentament la polemica sobre l'origen de la bandera espanyola que, en forma de cartes al director publica EL CORREO CATALAN i penso que tal vegada és hora que hi intervingui per tal de donar la meua propia opinió i establir unes conclusions que encara no han aparegut.

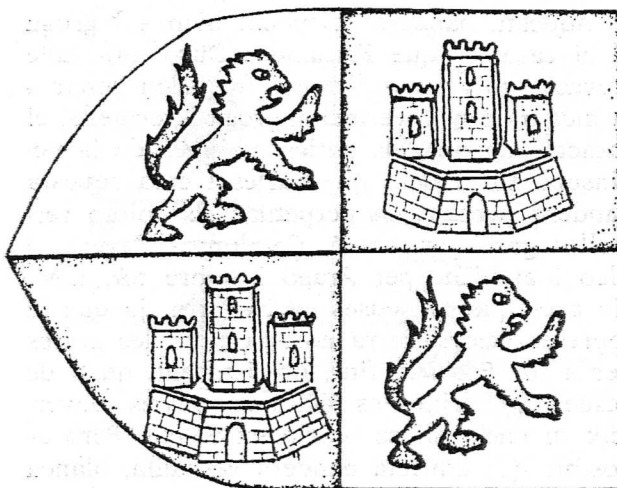
En primer lloc diré que el senyor Almirall Fusté tenia tota la raó quan, al començament, afirmava que es necessitaria tot un llibre per a demostrar que la bandera espanyola actual no s'origina en la catalana. Tenia tota la raó perquè els arguments que sustenten la tesi contraria són molts i per a combatre'ls tots no disposem de prou espai, com no en disposem per a desenrotllar totes les teories favorables a la catalanitat ni, molt menys, per a aportar, encara que sigui breument resumida, tota la documentació que seria necessaria. Apart d'aixo,

en aquesta polemica hi han sortit massa conceptes erronis, s'ha donat credit a documentacions que només en tenen una mínima part, s'ha volgut exposar «fets» sense acompanyar-los de les proves pertinents i en més d'un cas s'ha arribat a conclusions precipitades.

El primer concepte que cal combatre és el de que Carles III no volia prescindir del blanc dels Borbons. Carles III, si volia que els seus vaixells no es confonguessin amb els de Toscana, Nàpols i França (on el blanc dels Borbons presidia les respectives banderes) i Sicília (on el blanc que presidia el seu pavelló era el camp sobre el que havia l'aliga dels Hohenstauffen) havia d'eliminar aquest color. Si des d'abans dels Reis Catòlics les naus catalanes, aragoneses, valencianes i baleariques usaven la senyera groga amb faixes vermelles de la Confederació i les naus castellanes duien l'auten-

Bandera medieval de Sicília (segons ELTING, Mary, and FOLSOM, Frank/tn: «Flags of 811 Nations and [he people wholive under them», New York, Grosset & Dunlop, 1967).

Bandera medieval de Castella, l'auténtica bandera castellana (segons el mateix llibre).

tica bandera de Castella, resultat de la conversió en drap de l'escut heràldic constituït després de la unió de Castella i Lleó, aquest ús de les banderes medievals va anar desapareixent. Ignoro si en temps de Carles I ja han desaparegut aquestes banderes sobre les naus imperials com ignoro quan es produeix el canvi de la bandera medieval siciliana (quarterejada en aspa, primer i quart amb els pals catalans i segon i tercer amb l'aliga negra sobre camp blanc) per les modernes (una, blanca, amb l'aliga negra repetida a dalt i a baix, amb quatre faixes, vermella, groga, vermella i groga; i l'altra, drap blanc amb l'aliga negra). Però afirmo que és en aquest temps que comencen a aparèixer una colla de banderes que, tret d'algunes variacions, estan composades de tres faixes vermella, blanca i groga o groga, blanca i vermella. (1) Aquesta bandera es perpetua fins a Carles I i serà en el regnat del primogenit de Felip V i Isabel Farnesio que desapareixerà. (2)

Aquesta bandera vermella, blanca i groga o groga, blanca i vermella, que després, amb la creu de Borgonya vermella sobre la faixa blanca, serà la bandera de Flandes, és la primera bandera autènticament vàlida per a tot Espanya. Però en temps de Carles I encara no s'ha decidit completament el concepte modern de nacionalitat i, així, en aquella època, no és estrany que, malgrat les variants que té aquest disseny (variants que per elles mateixes donen idea d'un ús bastant considerable) una altra bandera s'imposi, com és la dels Estats (3) o, com és possible, segueixin flamejant les banderes castellana, catalana o de ciutats.

Aquesta bandera vermella, blanca i groga té el caràcter que Fernández Duró, (4) Calle Iturrino (5) i Almirall Fusté (6) volen donar a la més moderna, vermella, groga i vermella, el caràcter d'unió dels antics reialmes de la península. El té si és que Carles I crea aquesta bandera pensant en perpetuar els colors vermell i groc per Aragó, Catalunya, Castella i Lleó i el blanc per Aragó i, sobre tot, Lleó. No crec que es pensés en Navarra, ja que la representació navarra no apareix a les armes per a tot Espanya fins, precisament, quan de l'escut (que primer és reial i després es converteix en nacional) es suprimeix Sicília. Però és possible que aquesta bandera vermella, blanca i groga, si de debó vol representar tots els pobles d'Espanya, quedi coixa: hi mancaria el blau pel quarter d'Ainsa, pel València i, sobre tot, pel Principat d'Astúries, tan històricament

important en començar la Reconquesta, el verd pel quarter de Sobrarb i el negre pel quarter d'Alcoraç. Potser mai sabrem si el blanc hi era per a representar a Lleó o si més aviat hi fou i no seria gens d'estranyar ja que invariablement es situa al mig — per a representar a la Casa d'Àustria.

En aparèixer Felip V i, amb ell, els Borbons, moltes representacions dels Àustria es perpetuen a l'escut reial i, consegüentment, en els pavellons reials, que segueixen tenint més importància que una bandera més antiga en el temps, però de disseny més modern, que és la vermella, blanca i groga, ara coneguda com pavelló dels galions. Felip V no es porta bé amb els catalans. Els hi suprimeix molts furs i, tal vegada, com passaria en èpoques posteriors, la bandera que els hi és particular. Ara els pavellons reials són blancs i porten uns escuts al mig. (7)

Com passa actualment, d'aquests escuts n'hi ha de dues menes, especialment pel que es refereix a les banderes: el gran i el petit. Al gran hi segueix apareixent la representació heràldica de Sicília. De la mateixa època és una bandera mallorquina, també blanca, també borbònica, per tant, amb l'escut tradicional mallorquí, quarterejat en creu: primer i tercer, els pals de la Casa de Barcelona, segon i quart, el Castell de Bellver (8). Ja queda el que, de la mateixa època, hi ha una bandera blanca siciliana, amb aligues negres, i amb faixes vermella, groga, vermella i groga al mig, on les aligues perpetuen el record dels Hohenstauffen i les faixes les armes que duïen els almogavers en conquerir la illa. Salern, com tantes altres conquestes catalanes, ha perpetuat un escut on, en cap, hi figura el blau indicador de conquesta, amb la imatge de Sant Mateu, el patró i, a la base, hi ha sis faixes alternes, grogues i vermelles, els colors de les Dues Sicílies, que no són altres que els de la Casa de Barcelona. (9) Nàpols ha perpetuat un escut tallat, groc i vermell, també amb els colors de les Dues Sicílies o, si voleu, amb els de l'antic Reialme d'Aragó, o amb els de sempre de Catalunya o de la Casa de Barcelona, que és igual. (10)

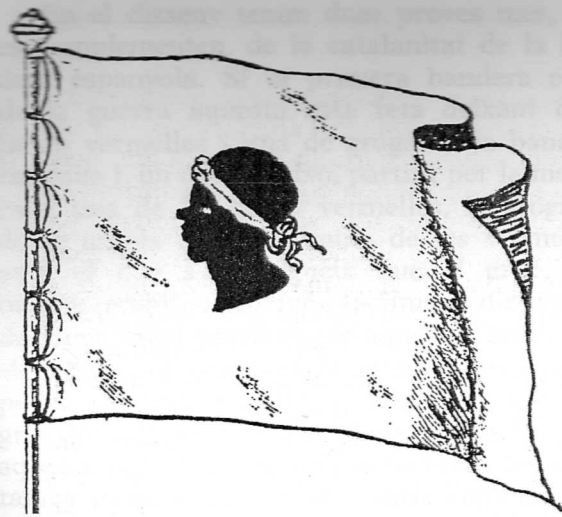
Pretendre ignorar això és voler negar l'evidència. Carles I no havia de conèixer, de petit, la disposició de les armes de Catalunya ja que inclús a l'escut del seu pare, tant en forma d'Aragó-Catalunya com en forma de Sicília s'hi trobaven. (Això si no les havia conegut més directament, en contacte amb el seu pare quan aquest va privar als catalans dels seus furs, o

en algun viatge al Principat, a València o Mallorca). Després fou Duc de Toscana, on es va arribar a tenir diverses banderes: una, blanca, amb l'escut de ducal enmig; l'altra, també blanca, amb una creu vermella voltada de groc. (Al·leu a saber, ara, si aquesta creu, precisament amb aquests colors, no té, també, un origen català. Aneu a saber si, en concebir una bandera per a Espanya, no hi va posar una creu només per a que no es confongués amb la toscana). Després fou rei de Nàpols i a Nàpols i a Sicília, apart de trobar-se amb els símbols esmentats, on ja els pals catalans han adquirit la disposició de faixes, per fonça havia de trobar escuts en pedra, segells, monedes i potser teles que, per si no les conegués encara, li fessin conèixer, d'una vegada per sempre, les armes i els colors catalans. És impossible que no arribés a aquest coneixement, si no es tractava d'un rei adormit i la història, ans al contrari, ens el retrata com a ben despert, inquiet, preocupat pel dret i per la cultura.

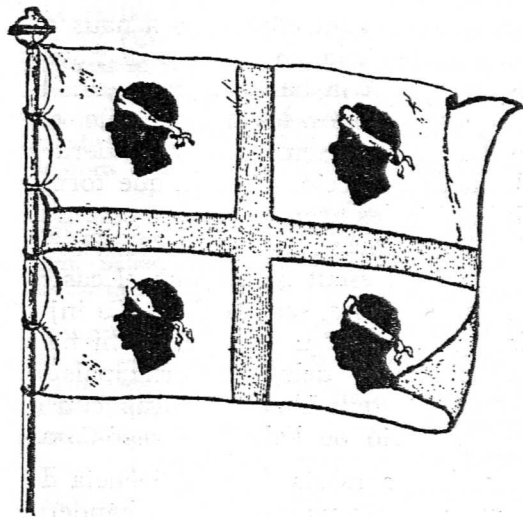
Pero deiem que el seu pare tenia diversos pavellons reials, distingits, sobre tot, per l'escut gran i pel petit. Aquest escut petit, apart de corona reial i distincions com poden ser, entre altres els collars de l'Orde del Toisó d'Or i el de l'Orde de Sant Miquel, es componia, només, de quatre quarts, en creu: Castella, Lleó, Lleó i Castella. Felip V suprimeix, per primera vegada a l'escut que després seria nacional, tota altra representació i, amb elles, les de Catalunya i Sicília, només deixant les representacions del centre de la península. Castella s'imposa. Com correspon, perfectament, a l'època d'un rei que es caracteritza per les seves accions en contra de Catalunya.

Quan Carles III esdevé rei és un home, llest, senzill, just, intel·ligent i modern. Torna als catalans els seus drets, pensa que els seus vaixells es poden confondre amb els dels altres Borbons i amb tants d'altres que ostenten un drap blanc (11) Decideix crear una o varies banderes (12) que siguin visibles de lluny i que no es puguin confondre amb d'altres. No hi pot posar el blanc, com hem dit; no tria el blau, encara que figura en molts dels projectes que li someten a consideració, doncs es pot confondre amb moltes banderes britàniques, amb alguna bandera francesa, amb la de Modena... i tal vegada és poc distingible sobre el mar; no hi posara el verd, el color de l'Islam. Hi posara groc i vermell.

Hi posarà groc i vermell. Potser per seguir

Bandera de Còrsega. (De l'«Encyclopédie».)

Bandera de Sardenya, amb la reproducció del que era d'Alcorar. (De l'«Encyclopédie».)

una tradició de Carles I? Potser sí, la bandera dita de ls galions encara flameja sobre la mar.

Pero d'aquesta bandera caldrà suprimir-ne el blanc i, evidentment, l'aliga imperial a aquella varietat que encara la dugui. Com quedaria aquesta bandera, amb el blanc suprimit? Seria una bandera tallada, vermella i groga. Això no és viable. Es confondria amb la representació de Nàpols. Apart, una bandera o un escut, tallat o partit, significa, en primer lloc ciutat i per extensió lloc petit (la primera bandera d'Andorra, el Vaticà, Monaco, Liechtenstein, les ciutats i cantons suïssos, les ciutats i províncies austríaques, San Marino, molts «landers» d'Alemanya tenen aquesta representació). Es tracta d'afegir faixes -si es basa en la bandera de ls galions- o es tracta de suprimir-ne -si es basa en la bandera catalana?

Es tracta, en tot cas, de fer una bandera senzilla, fàcilment distingible i fàcil de confeccionar. Coneixem els models que va triar però no sabem quin de ls dos o tres -bandera de guerra, bandera mercant o bandera corsària- va triar primer, encara que sí sabem que va donar més importància a la de guerra precisament per això, perquè a tot arreu ha estat la de més representativitat, la de guerra. Cap de les banderes que han quedat coincideix exactament, pel nombre de faixes o per l'amplada d'aquestes, amb una bandera precedent. El que sí és cert és que la bandera mercant té una disposició molt semblant a la meitat de la bandera catalana, que la bandera mercant pot ser inspirada en les faixes de les armes de Salern, que la bandera mercant recorda molt les faixes de la bandera moderna de Sicília. La bandera mercant correspon a naus que no són del rei, en ella no cal que hi figurin les armes del rei. A la bandera de guerra hi caldran aquestes armes, les naus són del rei. Les armes han de ser senzilles, la bandera ha de ser de fàcil confecció, i encara que torni a ser una injustícia les armes seguiran essent el castell i lleó i encara més simplificades: només la corona i un escut partit amb el castell i el lleó, sense quarts, sense collars. La injustícia quedara compensada: si a l'escut hi ha la representació d'un de ls dos principals antics reialmes -Castella-Lleó- el drap constituirà la representació de l'altre -Aragó-Catalunya.

A la bandera corsària, la intel·ligència del disseny quedara ben patent: sera la bandera mercant, amb l'escut; així, de lluny, les naus es confondran amb mercants i, de prop, quedara ben clar que es tracta de vaixells del rei.

En el disseny tenim dues proves més, que es complementen, de la catalanitat de la bandera espanyola. Si la primera bandera és la de la guerra aquesta esta feta deixant dues faixes vermelles i una de groga de la bandera catalana i, un cop fet això, partint per la meitat cada una de les faixes vermelles, la groga es doble ampla que cadascuna de les vermelles, amb el que s'aconsegueix que el groc, trobant-se reunit, sigui més fàcilment distingible de lluny, essent precisament aquest, d'entre tots els colors, el que més té la característica de poder ser vist de lluny i, sobre tot, entre el gris de la boira i el blau del mar. Es buscant aquesta característica que la bandera mercant, també treu de la catalana, varia l'amplada de les faixes; la central ocupa un terç del drap i els altres dos terços queden fixats per quatre faixes més estretes: el superior, amb dues faixes iguals, groga i vermella, i l'inferior per dues altres faixes iguals, vermella i groga. Si d'una bandera catalana ens quedem amb dues faixes vermelles extremes i una de central groga, suprimint la meitat de cada una de les faixes vermelles, tindrem la bandera de guerra; si d'una bandera catalana ens quedem amb dues faixes vermelles extremes i una de central groga, pintant de groc la part superior de la faixa vermella de dalt i la part inferior de la faixa vermella de baix, tindrem la bandera mercant; si de la bandera mercant suprimim les dues faixes grogues extremes, tindrem la bandera de guerra.

La catalanitat de la bandera espanyola, quant a possibilitats històriques, quant a disseny i quant a colors em sembla inqüestionable. I pel que fa a nous raonaments, podem afegir el cas de la bandera republicana. Per un cantó, en crear-se aquesta bandera, s'entén que el vermell no representa a Castella ja que es creu conèixer un color que, d'acord amb la ideologia republicana representaria més a aquest país: el morat. El vermell, amb el groc, representa a Aragó, a Catalunya, pot representar a Navarra i, fins i tot el País Basc, però s'entén que el color de Castella és el morat i per això es substitueix una faixa vermella per la morada, de la mateixa manera que, a l'escut, s'ha suprimit Sicília i s'ha posat Navarra en el seu lloc, tot dins d'un concepte més federalista. Llastima que el morat no hagi existit mai com a representació de Castella, tret de comondre's amb el penó reial o de ser el color d'uns «comuneros» que no tenien res a veure amb Pa-

cadés necessàriament abans del 1784, data de la mort de Diderot (D'Alembert havia mort un any abans), totes elles van conèixer, aproximadament, els mateixos dissenys i amb els mateixos colors, igual que una quarta lamina, publicada a la coberta de l'edició francesa de «Sélection du Reader's Digest» el març de 1958. Per tant, crec que no podem dubtar de la seva autenticitat.

(2) En efecte, la bandera dels galions desapareixera poc després del regnat de Carles VI en totes les fonts posteriors a l'època. En canvi es conserven la bandera tricolor groga, blanca i vermella, per Middelburg, la bandera vermella i groga per Ostende i la bandera vermella, blanca i groga, amb la creu de Borgonya, per Flandes.

(3) La bandera dels Estats o dels Regnes la publica Domenech i Montaner, a l'obra citada, entre les pàgines 150 i 151 i en parla profusament a les pàgines 93 i 94. Aquesta bandera és important perquè, d'ella, en sortiran després els pavellons reials, començant per la pròpia bandera de l'Imperi i, més modernament, constituirà la inspiració directa per a constituir el «jack» o bandera de bauprés.

(4) El pensament de Fernández Duro queda prou reflectit a l'obra de CALLE ITURRINO, E.: «Origen y simbolismo de la Bandera Nacional», Bilbao, 1953, i, sobre tot, segons publica el volum 21 de l'«Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo-Americana», pàgina 670, segona columna.

(5) Veure l'obra citada de Calle Iturrino.

(6) La tesi del senyor Almirall Fusté («EBCorreo Catalán», 28-IX-75 i 10-X-75) sembla defensar més que es van escollir els colors per a diferenciar les banderes espanyoles d'altres pavellons precedents, que per a representar els antics reialmes. No deixa de tenir raó, però opino que, a més o abans, perquè eren els colors de la Casa de Barcelona, i, tingué gran projecció europea i mediterrània. D'altra banda, els colors són limitats i, naturalment, de banderes vermelles i grogues ja n'hi havia. Tant és així que la bandera de l'Imperi, de Carles I, era groga; amb ella sempre ha estat inspirada la bandera del Cap d'Estat austríac i molts regiments austríacs, encara avui, tenen aquesta bandera groga. Les banderes de Tartària eren grogues amb animals negres dibuixats, alguns d'ells mitològics. Un altre animal mitològic, aquest vermell, apareix en el camp groc d'una bandera de Rostock. Una altra bandera de Flandes és groga de camp. La bandera d'Stralfund (?) era vermella amb un sol groc. Moltes banderes arabs eren grogues i moltes altres vermelles. Apart de les banderes citades vermelles, blanques i grogues, anteriors a la creació de les banderes espanyoles per Carles III, a faixes, només hi havia la catalana i les seves variants.

(7) Veure les quatre lamines citades i, sobre tot, les planxes de l'«Encyclopedie Diderot - D'Alembert».

(8) «Encyclopedie Diderot - D'Alembert».

(9) Veure LOUDA, Jiri: «Blasons des villes d'Europe. Guide illustré». Gründ, Paris, 1972, pags. 222-223.

(10) Veure LOUDA, Jiri: «Blasons des villes d'Europe. Guide illustré». Gründ, Paris, 1972, pags. 190-191

i COLANGELI, Oronzio: «Simboli e Bandiere nella Storia del Risorgimento Italiano», Casa Editrice Prof. Riccardo Patron. Soco A.S., Bologna, 1965, Fig. 64 i el seu peu.

(11) A part de moltes banderes franceses i alemanyes i a part de les més conegudes dels Borbons, en temps de Carles III, amb diferenciacions, hi ha moltes banderes blanques, especialment al Mediterrani: Malta, Monaco, Marsella, Corsega, la bandera del Papa; moltes banderes de Portugal, Ragusa (actual Dubrovnik), Provença, Sardenya, Brandemburg. Fins i tot la de Nàpols; Nàpols conserva els colors catalans a l'escut però la bandera («Encyclopedie Diderot - D'Alembert») és blanca amb un griu, a cops negre i a cops verd.

(12) Posats a reglamentar l'ús de les banderes, Carles VI no devia pensar en crear una bandera nacional, encara que després ho esdevingués, sinó diverses banderes, gallardets, penons, estandards, donant un ús determinat a cadascun d'ells i, en realitat, moltes d'aquestes banderes n'inspirarien d'altres que, després sí, adquiririen un caràcter nacional, doncs no cal oblidar que de banderes dites nacionals, actualment en tenim més d'una i de dues (segons la situació, tantmany, presència de l'escut, etc.). Així, al Museo Naval de Madrid no es conserven 12 projectes com cita el senyor Almirall Fusté («EBCorreo Catalán», 10 d'octubre del 1975) sinó 14 i, amb els de gallardets i banderes més petites, 18. Per tant, el decret que el mateix dia publica el senyor Almirall deu ser incomplet. Tant és així, que moltes banderes blanques borbones no desapareixen del tot, encara que poc a poc vagin perdent el caràcter nacional per quedar-se només amb el de reial, els vaixells usen la bandera de bauprés, amb les distincions heràldiques, no només de color, però dels antics reialmes, s'hiusen gallardets i, a jutjar per la lamina inventariada amb el n.º 07086, que es conserva al Museu Marítim de Barcelona, es crea la bandera corsaria. (El disseny d'aquesta bandera, com el dels altres projectes, es pot també apreciar al títol «Museos de Madrid», Patrimonio Nacional, Palacio de Oriente, Madrid, 1971, pàgina 88).

D'altra banda, una cosa és donar un decret i una altra de molt diferent és dur-lo a la pràctica. A la lamina de 1802, al final, hi ha la interpretació que el dibuixant francès ha fet del decret de només set anys abans. Sobre el peu de «Pavillon Royal d'Espagne», hi ha una reproducció bastant correcta de la bandera de guerra, només que l'escut és al mig del drap (no al cantó del pal) i tant lleó com castells són vermells. Sobre el peu de «Pavillon Marchand Espagnol» hi posa un disseny fet de cinc faixes: vermella, groga, vermella, groga i vermella. Que vol dir, això? És una interpretació errònia del dibuixant francès o l'equivocació és dels primers mariners que van usar aquesta bandera mercant? O és que aquells mariners ja usaven aquesta bandera abans de que Carles VI decretés la bandera oficial? Entenc que Carles VI volia donar més importància al groc, però tant la bandera mercant que ell va decretar com la que apareix en aquesta lamina, sobre tot la darrera, recorden tant la bandera catalana...

(13) Entre els textos, d'aquí que afirmen la catalanitat de la bandera espanyola tenim, entre altres, el volum 7 de l'«Enciclopedia Universal Ilustrada Eu-

«Ibero-Americana», pàgina 522, segona columna. Entre la bibliografia estrangera tenim: «National Geographic Magazine», Setembre 1961, pàgina 344.; CARR, H. Gresham: «Flags of the World», Frederick Warne and Co. Ud., London, 1961, pàgina 302; BARRACLOUGH, E.M.C.: «Flags of the World», Frederick Warne and Co. Ud., London, 1969, pàgina 166; EVANS, LO.: «The Observer's book of Flags», Frederick Warne and Co. Ud., London, 1959, pàgina 120; EVANS, LO.: «The Observer's book of Flags», Frederick Warne and Co. Ltd., London 1971. (El títol «A Manual of Flags, incorporating Flags of the World, by W.J. Gordon, revised with additional illustrations by V. Wheeler Holohan»; Frederick Warne and Co. Ud., London, 1933, pàgina 250 només assenyala que l'origen de la bandera espanyola sigui l'«aragonesa», com el més probable.

(14) «La Vanguardia» (i altres diaris del mateix dia), 16 de setembre del 1975, pàgina 31, quarta columna.

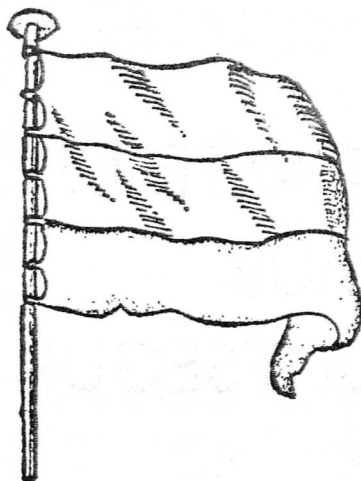
(15) «La Vanguardia» (i altres diaris del mateix dia), 16 de gener del 1976, pàgina 4, primera columna.

(16) CARRERAS I CANDI, Francesch: «Geografia General de Catalunya». Vol. 1, Catalunya, pàgina 107. Casa Editorial. Alberto Martín, Barcelona, 1913.

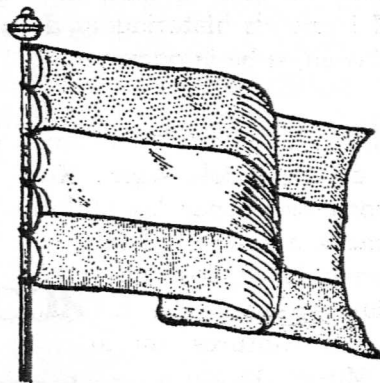
(17) CASANOVA, Concepció: «Notes per a un estudi sobre la composició de l'«Oda a Barcelona» de Verdguer». Revista de Catalunya n.051, Barcelona, setembre-octubre 1928, pàgina 262, estrofa XXI.

(18) DOMENECH I MONTANER, Unís: «Ensenyes Nacionals de Catalunya». Quarta plana del proleg, signat per Pau Font de Rubinat. Col·lecció Costa Brava, Barcelona, 1936.

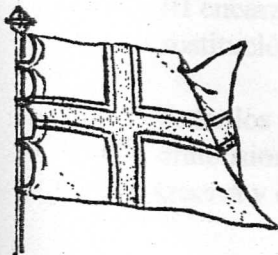
(19 i 20) Correspondència signada a «El Correo Catalán» per Manuel Bassa i Armengol i Enric Garriga i Trullols, entre el 16 de setembre de 1975 i el 21 de gener del 1976.

És groga, blanca i vermell/a i, així, esdevindria bandera de Middelburg. Amb els colors invertits i la creu de Borgonya sera bandera de Flandes. També amb vermell, blanc i groc, amb corona, Tusó d'Or i falga imperial sera la bandera dels galions. (Treta del Llibre de Doménech i Montaner.)

Bandera de Middelburg. (De l'«Encyclopédie».)

Bandera de Toscana, amb la creu vermell/a i vara d'or. (De l'«Encyclopédie».)

Bandera amb l'escut de Toscana. (De l'«Encyclopédie».)

Josep Porter-Moix, primer vixiloleg català, és l'auto'l, entre altres treballs, de les lamine de banderes a la Gran Enciclopedia Catalana i d'un Album per la Caixa. Pel'iodista fecund, redactor de l'Avui, col·laborador de Destino i Correu Català, ha escrit sobre música, cançó, política, historia, folklore, etc.